

Åtgärdsprogram
för hotade arter

Fakta 2016:1

Länsstyrelsen
Stockholm

Publiceringsdatum
2016-02-12

Författare
Fredrik Engdahl, Ekologigruppen

Med bidrag av:

Martin Olgemar och
Joakim Pansar

Enheten för miljöanalys och
miljöplanering
Telefon: 010- 223 10 00
vattenforvaltning.stockholm@lansstyrelsen.se

Framsida: Strömsträcka i
Taxingeån. Foto: Annette Björlin

Övriga foton om inget annat
anges: Ekologigruppen.

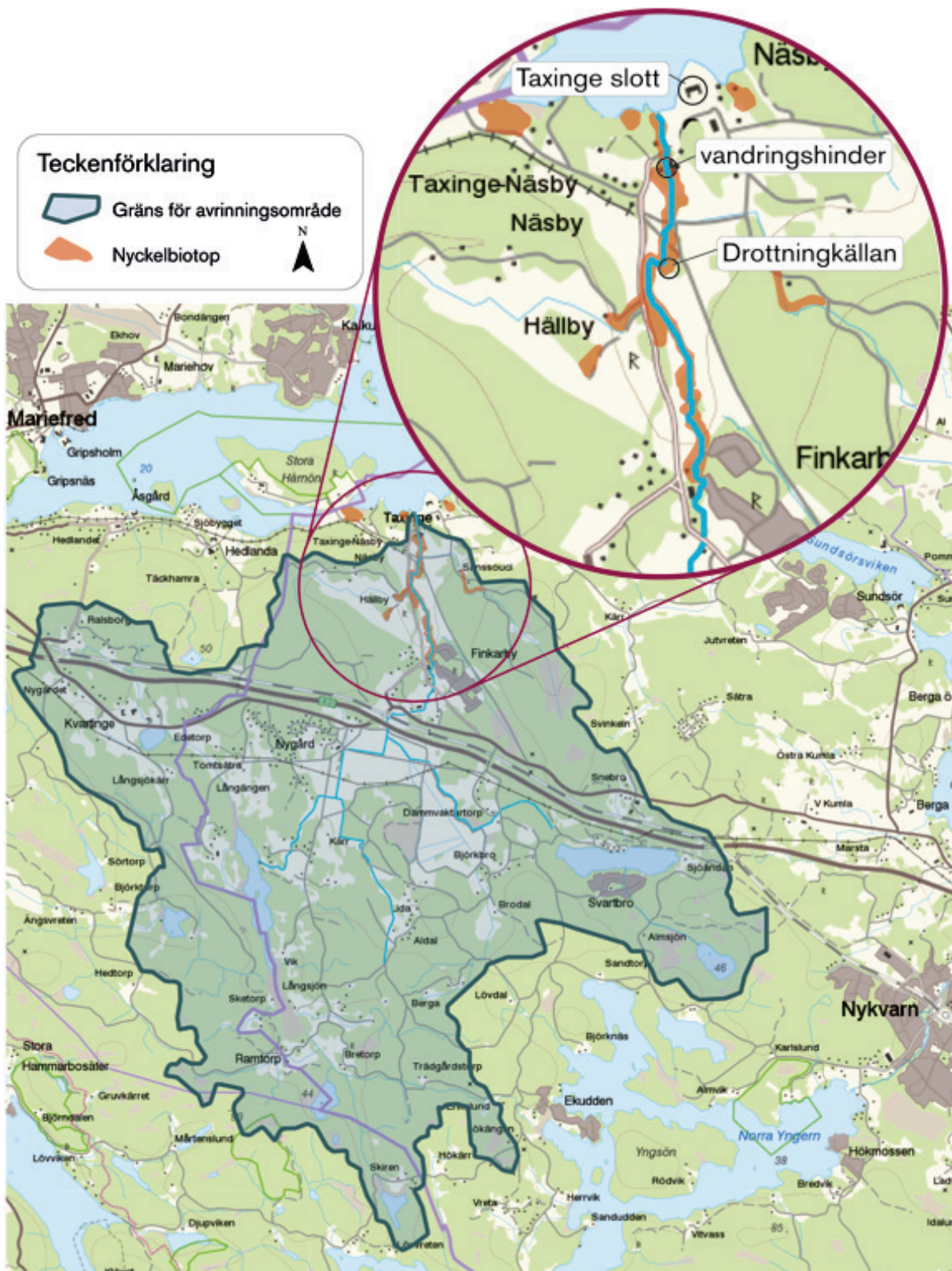
Taxingeån

– natur och kultur värd att vårda

Naturligt flöde genom ravinmiljöer, variationsrik flora och fauna, uråldriga träd och spännande kulturhistoria är bara en liten del av vad Taxingeån har att erbjuda. Det finns också flera skyddsvärda fiskarter i vattendraget och under 2015 hittade man den hotade fisken asp för första gången.

Under senare år har dock förutsättningarna i Taxingeån försämrats. Avverkning i skyddszonen, onaturliga hinder i vattendraget som hindrar fiskens möjlighet att förflytta sig och försämrad vattenkvalitet är några av de problem som har uppmärksamrats. Med rätt åtgärder och information kan ån åter nå sin fulla potential och skyddas till framtida generationer.

Taxingeån börjar sitt 7,5 km långa lopp vid Långsjön i nordvästra delen av Nykvarns kommun. Till en början är vattendraget till stor del rätat när det rinner genom jordbruksmarker mot nordost. När vattnet passerar E20 genomgår ån en drastisk förändring. Här får vattendraget ett mera naturligt, meandrande flöde och slingrar sig vidare genom en djup ravin omgiven av gamla värdefulla lövskogar och ett rikt kulturlandskap. Vid Taxinge kyrka får vattnet extra liv när det forsar ner mot Mälaren. Ån avslutar sitt lopp i närheten av Taxinge slott.

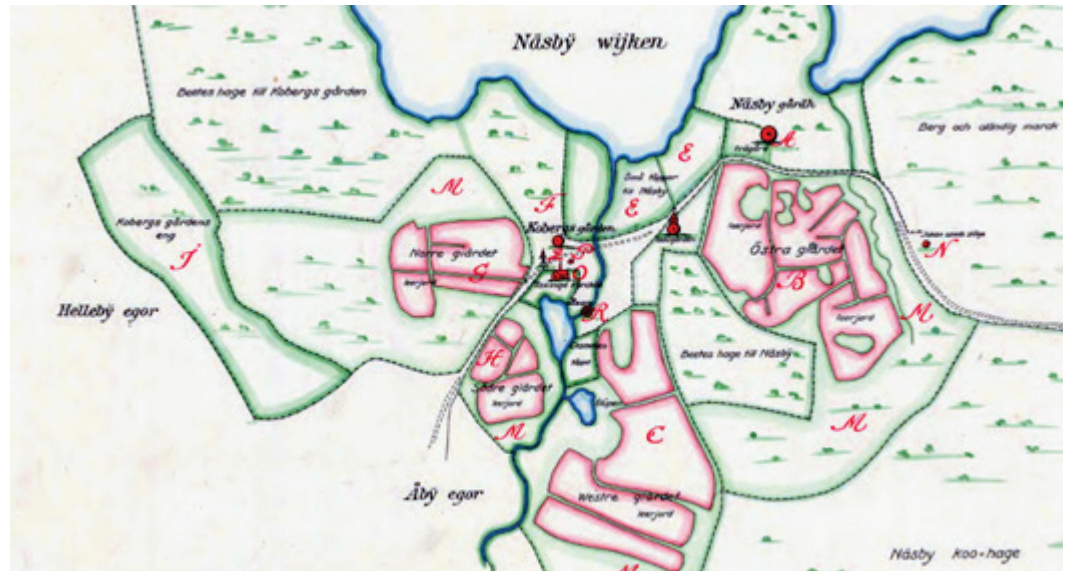

Översikt över avrinningsområde samt förstoring av åns lopp närmast Taxinge. Nyckelbiotoperna redovisas så som de inventerats av Skogsvårdsstyrelsen. Dagens värden är oklara i och med avverkning och andra ingrepp.

Anrik kulturhistoria

Namnet Taxinge kommer från det fornsvenska ordet tax som betyder grävling. Det speglar att det under yngre järnåldern fanns gott om grävlingar i bygden. Taxingeåns vatten berikas av flera källor under sitt lopp genom bygden. Den mest kända är Drottningkällan. Enligt sägnen hämtade Johan III:s hustru, Katarina Jagellonica, friskt vatten här åt sin man när han hölls fången av kung Erik XIV på Gripsholms slott. Vattnet från källan rinner åt norr, något som enligt traditionen ska ge vattnet närande och helande krafter.

Omgivningarna runt Taxingeån domineras av jordbruksmark, och är präglade av sin kulturhistoria. Fornborgar, gravfält, kolmilor och andra historiska lämningar från bland annat yngre järnåldern vittnar om att människor varit bosatta i området under lång tid. I början av förra seklet fanns här ett flertal större gårdar med tillhörande betesmarker. Vid Taxinge slott, öster om åns utlopp, finns en herrgårdsmiljö från medeltiden. Här var man länge en stor producent av jordbruksprodukter. Man skickade till exempel havre till huvudstaden både via land och med båt.

Kartbilden visar Näsby, Kobergsgården och Maxby med ägor år 1925.

De många kulturhistoriska aspekterna i Taxingeåns närhet har gjort att hela åns nedre lopp med omgivande marker klassats som riksintresse för kulturmiljövården. Det innebär att området skyddas från skadliga åtgärder enligt vår nationella miljölagstiftning, miljöbalken.

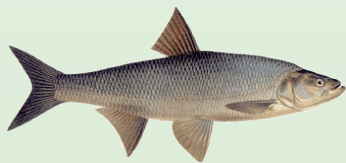
Idag finns möjlighet att besöka bygden både med båt och ångtåg.

Spännande djurliv

I Taxingeåns vatten gömmer sig många intressanta arter. Förutom vanliga fiskarter som abborre, braxen, gärs, nors, mört, lake och benlöja, kan man hitta en del mer ovanliga arter. Flodnejonöga, en art som liknar en ål men som tillhör gruppen rundmunnar, vandrar upp i Taxingeån på våren för att

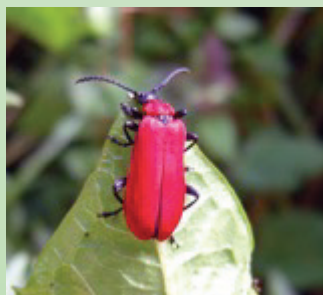
Öring (*Salmo trutta*)

Asp (*Aspius aspius*)

Nattsländelarven
Hydropsyche angustipennis.
Foto: Joakim Pansar

Stor kardinalbagge (*Pyrochroa coccinea*) är knuten till lövskogar. Foto: Mikael Essmyren

leka i det strömmande vattnet vid Taxinge kyrka. Öringen hittar också lämpliga lekplatser i ån, men här sker leken på hösten. Den befruktade rommen läggs i så kallade lekgropar i strömmande vatten och täcks över med grus och sten, för att sedan kläckas på våren. Öringens ungar stannar i vattendraget tills de vuxit till sig, vanligtvis under ett eller flera år. Vid undersökningar i ån under 2015 hittades också den hotade fiskarten asp, en art som minskat drastiskt i antal under de senaste 50 åren. Tillbakagången är bland annat ett resultat av att passande lekplatser försvunnit. Som en del i åtgärdsprogrammet för arten ingår att säkerställa tillgången på sådana passande platser. På våren kan man smyga längs Taxingeån och spana efter aspar som kommit för att leka. Under provfisket fångades en asphona som vägde hela 6,5 kilo.

På botten av ån lever mängder med smådjur, till exempel finns ovanligt många nattsländor här. Till exempel har den sällsynta nätspinnande nattsländan *Hydropsyche saxonica* påträffats (svenskt namn saknas tyvärr). De tillbringar sin första tid som larver i ån. De arter av bottenlevande djur som tidigare hittats i ån tyder överlag på att ån inte är påverkad av föroreningar eller försurning, men att det finns viss påverkan av näringsämnen.

Även kalkkällorna i anslutning till Taxingeån hyser många arter som är helt beroende av friskt källvatten. Bland annat har den mycket sällsynta husbyggande nattsländan *Apatania muliebris* påträffats vid Drottningkällan.

Värdefulla träd

Vid Taxingeåns nedre delar innan utloppet till Mälaren finns många miljöer med skyddsvärda träd och Nykvarns kanske största tillgång på gammal ek, ask och lind. Gamla lövträd fungerar ofta som ett helt ekosystem med livsmiljöer för ovanliga insekter, lavar, mossor och svampar. Vid Taxingeån växer till exempel den hotade arten gul dropplav (*Cliostomum corrugatum*) som man endast kan hitta på gamla grova ekar i glesa hagar eller lövängar. Vid Taxinge slott finns många gamla träd bevarade, bland annat en jätteeck med omkrets på över sex meter. Här kan man även hitta flera skyddsvärda arter av skalbaggar, såsom kardinalfärgad rödrock (*Ampedus cardinalis*) och gulbent kamklobagge (*Allecula morio*), och den sällsynta svampen tårticka (*Pseudoinonotus dryadeus*). En annan spännande art som växer på asp, lönn och lind är aspfjädermossa (*Neckera pennata*), som är ovanlig i Sverige.

Nästan hela den nedre delen av ån, från E20 till Mälaren, har klassats som nyckelbiotop av Skogsstyrelsen efter inventeringar på nittiotalet. Det innebär att området har en nyckelroll för bevarandet av skogens hotade växter och djur. I området finns skogar med gammal klibbal och ädellövträd i ravinmiljö. Den goda tillgången på döda och döende träd är ett ovanligt inslag i ”vanliga”, brukade skogar. Död ved används av en lång rad mindre vanliga arter allt eftersom veden bryts ned. Skogen på vissa platser i området utgör också ett så kallat brandrefugium, och har troligtvis aldrig härjats av bränder. Längs vissa partier täcks marken nästan helt av ormbunkar. De trivs i området med hög och jämn luftfuktighet längs ån. Väster om utloppet finns en naturskog av gran och tall som också klassas som nyckelbiotop. På tallarna växer den skyddsvärda svampen talticka (*Phellinus pini*).

En avverkning av viktiga skogsmiljöer gjordes längs ån under 2012. De negativa konsekvenserna för livet i ån bedöms inte blir långsiktiga, eftersom

lövsly växer upp relativt snabbt och skapar skuggning av vattendraget på nytt. Men för att förhindra liknande händelser bygger en viktig del i arbetet med att skydda ån och dess omgivning nu på att informera om områdets naturvärden.

Stundande utmaningar

Även om natur- och kulturvärdena vid Taxingeån är stora så har några utmaningar uppmärksammats de senaste åren som behöver åtgärdas om vattendraget ska nå sin fulla potential. Avrinningsområdet för ån består till stor del av jordbruksmark. Vattendraget tar därför emot näringsberikat vatten som kan skapa övergödning. Överflöd av näring kan tas upp av vegetation vid vattendrag med hjälp av väl tilltagna och bevuxna kantzoner, något som till stor del saknas uppströms E20. Plantering av klipbal eller andra passande träd här skulle göra stor nytta.

Vid Taxinge kyrka finns ett vandringshinder för fisk. Foto: Martin Olgemar.

Geologin i Nykvarn består främst av grusåsar som inte är känsliga för skred. Men vid Taxinge kyrka har markrörelser mot ån skapat risk för ras. För att stabilisera marken gjorde man utfyllnader och stensättningar mot ån under 2003. Idag hindrar förstärkningsåtgärden fisken från att ta sig vidare upp i vattendraget. Vid provfisken under 2015 noterades sammanlagt 13 fiskarter nedströms hindret. Det visar på de stora möjligheter som finns att sprida fisken högre upp i ån med hjälp av rätt åtgärder. Även om det finns kortare sträckor som passar för fiske nedströms vid mynningen, måste hindret åtgärdas om fisk ska ha en möjlighet att använda Taxingeån som lekplats och uppväxtmiljö. Förutom hindret vid Taxinge kyrka kan fler hinder behöva åtgärdas uppströms.

Under 2015 upptäcktes oroande låga flöden i ån och grumling av vattnet, samtidigt som mängden fintrådiga alger på stenar i vattendraget ökat dramatiskt jämfört med tidigare år. Försämrade vattenkvalitet och drastiskt minskat vattenflöde kan påverka allt liv i vattendraget. Undersökningar behöver göras för att ta reda på vad som orsakar förändringarna och hur man ska komma till bukt med problemet. Den hastiga försämringen av vattenkvaliteten indikerar att ett större utsläpp av näringsämnen ägt rum under 2015. Förhoppningsvis kommer vattenkvaliteten återställas till de nivåer som rådde före 2015.

Under 2015 var vattenkvaliteten dålig, vilket resulterade i massiv utbredning av fintrådiga alger. Upp till 85 % av åns bottenyta var täckt. Foto: Joakim Pansar

Önskvärda insatser i arbetet med att skydda Taxingeån

De stora natur- och kulturvärdena som finns i och kring Taxingeån har en stor potential att utvecklas ytterligare. Vattendraget är en tillgång på både lokal och regional nivå. De artrika lövskogarna, den frodiga källmiljön, mångfalden av spännande och skyddsvärda fiskar och andra arter, områdets värde för kulturhistoria och möjligheterna för friluftsliv är bara några av de aspekter som gör ån till en av de mer skyddsvärda i länet. Insatser behöver göras för att informera om och förmedla åns betydelse så att fler parter blir en del i att bevara och utveckla de värden som finns längs vattendraget.

Åtgärdsförslag	Förväntad effekt
Inleda ett samarbete med kommun, arrendatorer och markägare	Förståelse och engagemang ökar möjligheterna att bevara åns värden och minskar risken för negativ påverkan på ån i framtiden
Undersöka orsaken till försämrad vattenkvalitet och lågt flöde	När vi vet vad som orsakat problemen så kan man gå vidare med åtgärder och att förbättra situationen
Åtgärda vandringshinder vid Taxinge kyrka	Möjliggör fiskvandring och lek i en större del av vattendraget
Biotopvård av ån nedströms respektive uppströms Taxinge kyrka	Grus och sten skapar möjligheter för fisklek och gynnar produktionen av fisk. Därtill skapas förutsättningar för en generellt hög biologisk mångfald
Diskutera möjligheten för till exempel trädbevuxna skyddszoner längs exponerade delar av ån uppströms E20 med markavvattningsföretaget	Vegetation längs ån minskar risken för erosion och övergödning och skuggning av ån har positiv effekt på fisk och biologisk mångfald över lag

Läs mer

Provfiske i Taxingeån 2015. Länsstyrelsen i Stockholms län. Fakta 2015:24

Inventering av vedlevande skalbaggar i Taxinge slottspark 2010. Nykvarns kommun. Stanislav Snäll

Inventering av flodnejonöga. Länsstyrelserna i samarbete med Fiskeriverket. Länsstyrelsen i Västmanlands län. Rapport 2008:10

Bottenfauna i Stockholms län 2008/2010/2012. Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport oktober 2008, 2011:11 och 2013:5